

ধৰ্মীয় আচৰণ আৰু বৈজ্ঞানিক চিন্তাধাৰা

- অজিত কুমাৰ শৰ্মা, ডিব্ৰুগড়

এই পৃথিৱীত সুখে সন্তোষে জীৱন যাপন কৰি থাকিবলৈ সকলো মানুহেই চেষ্টা কৰে। এই প্ৰচেষ্টাৰ জৰিয়তেই সৃষ্টি হয় সমাজ আৰু সাংস্কৃতিৰ। প্ৰাচীন কালৰে পৰাই মানুহৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ লগত ধৰ্মীয় ধ্যান ধাৰণা জড়িত হৈ আহিছে। ধৰ্ম আৰু বিজ্ঞানৰ সমাজৰ প্ৰতি সমানে দায়িত্ব আছে। ধৰ্ম হৈছে কিছুমান। সামাজিক নীতি নিয়মেৰ কৰা কাৰ্য যি আমাক সজ আচৰণৰ প্ৰতি সজাগ কৰি তোলে আৰু বিজ্ঞান হৈছে। আমাৰ পৰিবেশত ঘটি থকা পৰিঘটনা বোৰ পৰ্যবেক্ষণ, বিশ্লেষণ কৰি প্ৰমাণ সহ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰা। মানুহ। হিচাপে আমি বাস কৰা পৃথিৱীৰ সকলো জীৱ জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি, মাটি, পানী, বায়ু আনকি অতি ক্ষুদ্ৰ প্ৰাণী সমূহৰ প্ৰতিও যে কৰ্তব্য আছে তাক পলে পলে সোঁৱৰাই দিয়ে ধৰ্মই। বৰ্তমান বিজ্ঞানেও আমাক একে কথাকে কয়- প্ৰাণী আৰু উদ্ভিদৰ পৰস্পৰ নিৰ্ভৰশীলতাৰ যি শৃংখল তাৰ সামান্য তাৰতম্য হ' লেই এই পৃথিৱীত জীৱ সুস্থিৰে জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। সেয়েহে প্ৰাণী আৰু উদ্ভিদৰ ৰক্ষণাবেক্ষনৰ দায়িত্ব আমাৰ সকলেৰে আছে। মনোবৈজ্ঞানীক দিশৰ পৰা চালে দেখা পোৱা যায় যে, ধৰ্মই মানুহক মৰম-স্নেহ, দয়া-মা, ভালপোৱা আদিৰে বান্ধি ৰাখি মানৱীয়তাৰে এই পৃথিৱীত জীয়াই থাকিবৰ বাবে উৎসাহিত কৰে। কাম, ক্ৰোধ, লোভ, মোহ, হিংসা, ভয় যিদৰে মানুহৰ শৰীৰত আছে থিক তেনে দৰে ইবিলাকক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পৰা ক্ষমতাও মানুহৰ শৰীৰতেই আছে লাগে মাথো সাধনা। ধৰ্মীয় চৰ্চাই মম, স্নেহ, দয়া, ক্ষমা আদি সজ গুণ বোৰ মানুহৰ মনত প্ৰবল কৰি তোলে আৰু সমাজ এখন সুস্থ কৰি ৰখাত অৰিহনা যোগায়। মানুহৰ ধৰ্মীয় ধ্যান ধাৰণাৰ মানসিকতা সমূহ পৰস্পৰা হিচাপে সমাজত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। ধৰ্ম আৰু বিজ্ঞান ওভয়ৰে ভেটি হল শক্তি। এক পৰম শক্তিৰ আধাৰতেই যে, বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ সৃষ্টি তাক ধৰ্ম আৰু বিজ্ঞান উভয়ে বিশ্বাস কৰে। আদিম কালৰে পৰাই প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ যেনে-ধুমুহা, বতাহ, ৰষুণ, শিলাবৃষ্টি, ভূমিকম্প, বনজুই, অৰ্থাৎ যিবিলাক শক্তি মানুহৰ আয়ত্তাধীন নহয় যাক মানুহে বলেৰে নোৱাৰে বা যি বিলাক শক্তিৰ দ্বাৰা মানুহৰ মৃত্যু পৰ্যন্ত ঘটিব পাৰে তেনে কাৰক সমূহৰ পৰা ৰক্ষা পাবৰ বাবে- নিৰাকাৰ শক্তিক সাক্ষাৰ হিচাপে মানি লৈ শিল বা শিলৰ মুৰ্তী, অগ্নি, মাটি, পানী, বায়ু আকাশ, চন্দ্ৰ, সূৰ্য আদিক সন্তুষ্ট কৰিবৰ বাবে বিভিন্ন পন্থাৰে সুতি কৰিবলৈ ধৰিলে। ফলস্বৰূপে মানুহৰ মনৰ পৰা ভয়-শঙ্কা আঁতৰ হৈ যেন মানসিক শক্তি লাভ কৰাৰ অনুভূতি লাভ কৰিলে। সমাজ বিজ্ঞানীসকলৰ মতে-সমাজ ব্যৱস্থা সদায় গতিশীল আৰু এখন গতিশীল সমাজেহে সমাজ ব্যৱস্থাৰ আধুনিকীকৰণত অংশ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। লাহে লাহে সময়ৰ পৰিৱৰ্তন হ' ল, লগে লগে ন-পুৰণি সংমিশ্ৰিত সময় উপযোগী কিছুমান সমাজ ব্যৱস্থাত

বিভিন্ন দিশৰ সমাৱেশ ঘটিল আৰু সমাজ ব্যৱস্থাত এক নতুন বিপ্লব সূচনা হ'ল আৰু ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিতেই ধৰ্ম, দৰ্শন, বিজ্ঞান সাহিত্য-সংস্কৃতি, আদিৰ পোখা মেলে। কিছুমান ধৰ্মীয় ধাৰণাৰ সংস্কাৰ হয় যদিও অতি পুৰণি কিছুমান ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতি কোনো কোনো সমাজত এতিয়াও প্ৰচলন হৈ আছে। কালক্ৰমত এনে ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতি ৰ কিছুমান জাতীয় উৎসৱলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা দেখা যায়। যেনে। দৰে অসমৰ তিনিটা বিহুৰ তাৎপৰ্য বিচাৰি চালে দেখা পোৱা যায় যে, অতিজতে কাতি বিহু, মাঘ বিহু আৰু বহাগ বিহু, বিহু হিচাপে নামকৰণ হোৱা নাছিল বহাগ, কাতি আৰু মাঘ মাহত কৃষি কৰ্মৰ কাৰণে সূৰ্য, অগ্নি, পৃথিৱী আকাশ আদি দেৱতা সকলক সন্তুষ্টিৰ অৰ্থে পূজা অৰ্চনা কৰিছিল। কালক্ৰমত পূজা-অৰ্চনাৰ প্ৰধান ধৰ্মীয় ধ্যান ধাৰণা সলনি হৈ বিহু হিচাপে আনন্দ উৎসৱলৈ পৰিবৰ্তন হ'ল তথাপিও মাঘ বিহুৰ অগ্নিপূজা, কাতি বিহুৰ তুলশী পূজা, বহাগ বিহুত গো পূজা বৰ্তমানে প্ৰচলিত আছে। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰিৱেশ বিভিন্ন হোৱাৰ বাবে সমাজ ব্যৱস্থাও ভিন্ন হয়। বিভিন্ন পৰিৱেশত গঢ় লৈ উঠা সমাজ ব্যৱস্থাত সমাজৰ ৰীতি-নীতি ধৰ্ম, কলা, সাহিত্য-সংস্কৃতি আদি ভিন্ন হোৱাটো স্বাভাৱিক। সমাজৰ ৰীতি-নীতি বোৰেই কালক্ৰমত একোটা একোটা ধৰ্মলৈ পৰিবৰ্তন হয় আৰু পৰম্পৰা অনুসৰি বিভিন্ন জাতিৰ স্বকীয় ধৰ্ম হিচাপে থিতাপি লয়। আৰ্যসকল ভাৰতভূমিলৈ আগমন হোৱাৰ পাচৰে পৰা ভাৰতবৰ্ষত ৰীতি-নীতি, ধৰ্ম আদিৰ কিছু সংস্কাৰ সাধন হ'ল। মানুহৰ মাজত ধৰ্মীয় প্ৰমূল্যবোধ গঢ়ি উঠিল আৰু ধৰ্মই যে, একোজন ব্যক্তিৰ লগতে একোখন সমাজ সুস্থ কৰি ৰাখিব পাৰে তাক হৃদয়ঙ্গম কৰিব পাৰিলে। ভাৰতবৰ্ষত স্বাধীনোত্তৰ কালৰে পৰাই বিভিন্ন ধৰ্মাৱলম্বী লোকে বসবাস কৰি আহিছে। ভাৰতবৰ্ষ এখন ধৰ্ম নিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্ৰ। সেয়েহে স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধানত ছটা মৌলিক অধিকাৰৰ ভিতৰত ধৰ্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ অন্যতম। বিজ্ঞান হ'ল এখন দেশৰ প্ৰগতি আৰু সভ্যতাৰ চাবিকাঠি। বৈজ্ঞানিক চিন্তা ধাৰাৰে আহৰণ কৰা বিভিন্ন তথ্য সমূহ কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰি উন্নত মান বিশিষ্ট সা-সৰঞ্জাম উদ্ভাৱন কৰা হয় আৰু ইয়াৰ আলমতেই আৰম্ভ হয় বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ বিজয় জয় গান। বৰ্তমান বিজ্ঞানৰ নতুন নতুন আৱিষ্কাৰৰ লগতে চিকিৎসা বিজ্ঞানেও বহু উচ্চ শিখৰত উপনিত হ'ব পাৰিছে। আগৰ দিনত মানুহৰ বেমাৰ আজাৰ, বিপদ-আপদ হলে বা অধিক বাধা বিঘিনি আহিলে ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতিৰে বিশেষ অদৃশ্য দেৱ-দেৱীক সন্তুষ্ট কৰিলেই পৰিত্ৰাণ পোৱাৰ মানসিকতা আছিল কিন্তু বৰ্তমান উন্নত শিক্ষা ব্যৱস্থা আৰু বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ অগ্ৰগতিৰে বৈজ্ঞানিক মানসিকতাই সমাজত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিব পাৰিছে আৰু ধৰ্মীয় আচৰণ সমূহৰ লগতে বৈজ্ঞানিক যুক্তি যুক্ততা বিচাৰি চাব পৰা হৈছে। মানুহৰ সকলো চলন- ফুৰণ, বিচাৰ-বুদ্ধি, আচৰণ আদি নিয়ন্ত্ৰণ কৰে স্নায়ুতন্ত্ৰই। স্নায়ু তন্ত্ৰ সঠিক থাকিলে আমাৰ বিচাৰ-বুদ্ধি, আচৰণ আদি সদায় ঠিক থকাৰ লগতে শৰীৰো ঠিকে থাকে। বহুতো দুৰাৰোগ্য ৰোগ বৰ্তমান চিকিৎসা বিজ্ঞানে সহজে আৰোগ্য কৰি মানুহক দীৰ্ঘায়ু কৰিব পাৰিছে। বৰ্তমান পৃথিৱীৰ

উন্নত দেশ সমূহত মানুহৰ চিন্তা-চৰ্চা, কৰ্ম পদ্ধতি বিজ্ঞানেহে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। ধৰ্মৰ নামত চলি থকা পুৰণি ৰীতি-নীতি, আদিৰ দিশ সমূহ বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চালি জাৰি চাইহে মানি চলে যাতে কোনো ক্ষেত্ৰতে অন্ধবিশ্বাস আৰু কু-সংস্কাৰেৰে সমাজখন কলুষিত নকৰে। মনো বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চালেও দেখা যায় যে, শিশুৰ সৰ্বাঙ্গীণ বিকাশত ধৰ্মীয় আচৰণে যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায়। স্মৃতি প্ৰাৰ্থনা আদিয়ে শিশুৰ মনৰ পৰা ভয়-শঙ্কা আঁতৰ কৰাৰ লগতে আধ্যাত্মিক দিশৰ ভাৱ জগাই তোলে আৰু ভৱিষ্যতৰ পৃথিৱী খনক সুন্দৰ ভাৱে চাবলৈ প্ৰয়াস কৰে। বৰ্তমান সমাজত সঘনে ঘটি থকা অনৈতিক কাৰ্য, অপৰাধ সন্ত্ৰাস আদি আঁতৰাবৰ বাবে প্ৰতিজন শিশুকে আধ্যাত্মিক আৰু নৈতিক জ্ঞান দিয়াৰ অতি প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। ধৰ্মীয় আচৰণে শিশুৰ মন পৰিষ্কাৰ কৰি ৰাখে আৰু শিশুৰ শাৰীৰিক, মানসিক, বৌদ্ধিক বিকাশত যথেষ্ট অৰিহনা যোগায়। কিন্তু ইয়াৰ সমান্তৰাল ভাৱে বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰো প্ৰয়োজন নোহোৱা নহয়। বৈজ্ঞানিক চিন্তা চৰ্চাই মানুহক যুক্তিবাদী কৰি তোলে আৰু জীৱনৰ প্ৰতিটো কথাই যুক্তিৰে বিবেচনা কৰি চাবলৈ প্ৰেৰণা পায়। বৰ্তমান ভাৰতবৰ্ষৰ দৰে উন্নয়নশীল (তৃতীয় বিশ্বৰ) দেশ বোৰত বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ় লৈ উঠাত যথেষ্ট অসুবিধা হৈছে কাৰণ ধৰ্মীয় ৰীতিনীতিত- অটল বিশ্বাসী মানুহৰ ধৰ্মীয় আচৰণ সমূহৰ মাজলৈ বৈজ্ঞানিক চিন্তা-ধাৰা আনিবলৈ চেষ্টা কৰাটো বৰ সহজ নহয়। কাৰণ মানৱ শিশুৰে জন্মৰ সময়তে মগজুৰ শতকৰা সত্তৰ-আশী ভাগ তথ্য পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা সঞ্চিত স্মৃতি হিচাবে লৈ আহে আৰু বাকী সামান্য অংশহে পৰিয়াল-শিক্ষাগুৰু সমাজ আৰু ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা পূৰণ কৰে সেয়েহে মগজুত সঞ্চিত হৈ থকা স্থায়ী স্মৃতিৰ লগত বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰতিষ্ঠাপিত কৰিবলৈ যোৱাটো অতি জটিল কাম। আগৰ দিনত যেতিয়া বিজ্ঞান চৰ্চা কেৱল পৰীক্ষাগাৰৰ মাজতে আবদ্ধ আছিল তেতিয়ালৈকে মানুহৰ শাৰীৰিক, মানসিক আদি সকলোবোৰ সমস্যাৰ নিৰাময়ৰ এক মাত্ৰ উপায় আছিল - ধৰ্ম। অৰ্থাৎ ধৰ্মীয় আচৰণৰ ওপৰতে সকলোৱে নিৰ্ভৰ কৰিব লগা হৈছিল।

তথাপিও সাধাৰণ দুটামান উদাহৰণেৰে ধৰ্মীয় আচৰণত বৈজ্ঞানিক চিন্তাৰ আৱশ্যকতাৰ কাৰণ বিচাৰি চাব পাৰি। ধৰ্মৰ প্ৰতিটো ৰীতি-নীতি কৰ্ম আদি শৰীৰৰ লগত জড়িত কাৰণ 'শৰীৰমাদ্যং খলু ধৰ্ম সাধনম্'। বৰ্তমান কালত আমাৰ পৰিৱেশত বিশুদ্ধ খাদ্যবস্তু সহজে পোৱাটো কঠিন হৈ পৰিছে। শীতলীকৰণ প্ৰণালীৰে বা সহজে নষ্ট নহবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা ৰাসায়নিক দ্ৰব্য প্ৰয়োগ কৰি আমদানি কৰা ফল-মূল, অসাধু ব্যবসায়ীয়ে অস্বাস্থ্যকৰ ৰাসায়নিক দ্ৰব্য ব্যৱহাৰ কৰি সংৰক্ষণ কৰি ৰখা ফল মূল আদিক ধৰ্মীয় কাৰ্যৰ প্ৰসাদত ব্যৱহাৰ কৰিব লগা হোৱাত কেতিয়াবা প্ৰসাদৰ প্ৰকৃত অৰ্থ সলনি হৈ ভগৱানৰ আশীৰ্বাদৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব লগাও নোহোৱা নহয় - একে দৰে বহু দূৰ দূৰণিৰ পৰা অনা অসংৰক্ষিত মিঠাই বা পকা ফল আদি কেৱল প্ৰসাদক অনাদৰ কৰিব নাপায় বাবেই গ্ৰহণ কৰে আৰু যাৰ পৰা ভগৱানৰ আশীৰ্বাদৰ সলনি বিপৰীতটোহে ঘটা দেখা যায়। যেনে দৰে বৰ্তমান মাহ

প্ৰসাদ খাই চিকিৎসালয়ত ভৰ্তি হ'ব লগা হোৱা ঘটনা বোৰো ইয়াৰেই অন্তৰ্ভুক্ত বুলিব পাৰি। ধৰ্মীয় সমাজে এনে বিলাক দুৰ্ঘটনাকো অদৃশ্য জনৰ কুপ দৃষ্টি বুলি সান্ত্বনা লভিব বিচাৰে। সেয়েহে য' ত খাদ্যগ্ৰহণ জড়িত থাকে তেনে কাৰ্যত কেৱল ধৰ্মীয় বস্তু বুলিয়েই গ্ৰহণ নকৰি বৈজ্ঞানিক যুক্তিযুক্ততা বিবেচনা কৰি গ্ৰহণ কৰাটোহে গ্ৰহণযোগ্য। ধৰ্মই দুৰ্বল মানুহক মানসিক শক্তি দিয়ে শয্যাশায়ী ৰোগীয়ে শয্যাৰ পৰা উঠি আহিব পৰা শক্তি লাভ কৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পৰীক্ষাত বহিবৰ বাবে মানসিক শক্তি লাভ কৰে। মানুহৰ মন সাধাৰণতে চঞ্চল। চঞ্চল মনলৈ স্থিৰতা ধৰ্মৰ মাধ্যমেৰে লাভ কৰিব পাৰি। আৰু ধৰ্মীয় সমাজত মানুহে তেনে দৰে মনৰ স্থিৰতা লাভ কৰি সুন্দৰ ভাৱে জীৱন যাপন কৰি দীৰ্ঘায়ু লাভ কৰা দেখা যায়। ধৰ্মীয় আচৰণে মানুহক নিৰাপত্তাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিব পাৰে যাৰ দ্বাৰা উদ্বেগ আৰু দুশ্চিন্তা কমাৰ পাৰে কিন্তু উদ্বেগ আৰু দুশ্চিন্তাৰ মূল কাৰকক সকলো ক্ষেত্ৰতে নিশ্চিহ্ন কৰিব নোৱাৰে। শক্তিমান মানুহৰ ক্ষেত্ৰত ৰোগ প্ৰতিকাৰ কৰিব পৰা এনজাইম শৰীৰৰ পৰা স্বতঃস্ফূৰ্ত ভাৱে নিঃসৰণ হয় আৰু ৰোগৰ বিপৰীতে ক্ৰিয়া কৰি ৰোগ প্ৰতিৰোধ কৰে। কিন্তু শৰীৰ দুৰ্বল হলে শৰীৰৰ ৰোগ প্ৰতিৰোধ কৰিব পৰা ক্ষমতা কমি যায় আৰু তেনে ক্ষেত্ৰত ভাল পথ্য আৰু ঔষধৰ অবিহনে ৰোগী মৃত্যুৰ মুখত পৰাটোও অস্বাভাৱিক নহয়। সেয়েহে কেৱল ধৰ্মীয় আচৰণতে আবদ্ধ নাথাকি বিজ্ঞান সন্মত ভাৱে আগবাঢ়িলে সকলো ফালেই মঙ্গল। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সমাজৰ ধৰ্ম ভিন্ন যদিও সকলো ধৰ্মৰ মূল লক্ষ্য কিন্তু একে – জীৱৰ উপকাৰ সাধন কৰা। বিজ্ঞানী সকলৰ কোনো কোনোৰ মতে ধৰ্মৰ ভেটি বিশ্বাস-যাক জৈৱ বিজ্ঞানৰ দ্বাৰা ব্যাখ্যা দিয়াটো জটিল আৰু আন এচামৰ মতে মানুহৰ সকলো ধৰ্মীয় আচৰণ পূৰ্ব পুৰুষৰ আচৰণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। মানুহে স্বইচ্ছাই ধৰ্ম আচৰণ কৰে, আৰ্য সকলে সূৰ্য উদয়ৰ সময়ত পানীত নামি স্নান কৰোঁতে উদীয়মান সূৰ্যৰ ৰূপ দেখা পাই স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে মন্ত্ৰ উচ্চাৰিত হৈছিল-“জবাকুসুম শঙ্কশং কাশ্যপেয়ং মহতি পান্তাৰিং সৰ্বপাপঘ্নং প্ৰণাম্যিহম দিবা।” এই মন্ত্ৰ উচ্চাৰণেৰে দিবাকৰ অৰ্থাৎ সূৰ্যক কৰা প্ৰণামৰ পৰা তেঁওলোকে দিনটোৰ বাবে কৰ্ম কৰাৰ মানসিক শক্তি লাভ কৰিছিল। অৱশেষত এটা কথাৰে সামৰিব খুজিছোঁ যে, ধৰ্ম আৰু বিজ্ঞান দুটা পৃথক শব্দ হলেও সমাজত দুয়োটাৰে সমান অধিকাৰ আছে। অদৃশ্য পৰম শক্তি বিশ্বাসেই হ' ল ধৰ্ম আৰু শক্তিৰ অধ্যয়নেই হ' ল বিজ্ঞান। ধৰ্মীয় দোলেৰে সমাজ খনক বান্ধি ৰখাৰ কাৰণে সমাজৰ প্ৰতিজন মানুহে অন্ততঃ অসং কৰ্মৰ পৰা বিৰত থাকে আৰু বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ অবদান সমূহক সংকৰ্মত প্ৰয়োগ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। গতিকে ধৰ্মীয় আচৰণ সমাজৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিৰে আৱশ্যকতা আছে কিন্তু ধৰ্মৰ নামত চলি থকা অন্ধ-বিশ্বাস আৰু কু-সংস্কাৰ সমূহ বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰে বিবেচনা কৰি ইয়াৰ কিছু সংস্কাৰ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি বিবেচনা কৰিব পাৰি।